

HUOLESTUIN – MITÄ TEEN?

Ohjeistuksia ja työvälineitä ammattilaiselle lapseen liittyvän huolen tilanteisiin

Kaija Lajunen, Pirjo Lahtinen & Tuija Valkonen

Tunne- ja turvataitokasvatus saattaa rohkaista lapsia kertomaan huolistaan ja peloistaan aikuisille, joihin he luottavat. Tällaisiin tilanteisiin ammattilaisten on hyvä varautua etukäteen. Seuraavassa on ohjeistuksia ja työvälineitä tilanteisiin, joissa lapsen kanssa päivittäin työskentelevä lähityöntekijä havaitsee tai kuulee lapsen kertomana jotakin, joka herättää hänessä huolen. Ohjeistuksia laadittaessa on ajateltu erityisesti suuren huolen ja harmaan huolen vyöhykkeille (ks. Huolen vyöhykkeet) sijoittuvia tilanteita (esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, ahdistelu ja häirintä, henkinen ja fyysinen kaltoinkohtelu), mutta ohjeista on hyötyä myös näitä pienempiin huoliin. Lapsen pieniäkin huolia on tärkeää pysähtyä kuuntelemaan ja reagoida niihin. Aikuisen apu voi estää niiden kasvamista suuriksi. Lapsi saa kokemuksen, että kertominen helpottaa ja auttaa, ja tämä voi rohkaista häntä tarvittaessa kertomaan suuremmistakin huolista. Vaikka huolen tilanteita ei työssä tulisikaan usein vastaan, toimintatapojen miettiminen etukäteen on hyödyllistä. Se tuo varmuutta ja rohkeutta antaa lapsille tunne- ja turvataitokasvatusta, mutta myös madaltaa kynnystä tarttua huolta herättäviin asioihin ja ottaa niitä puheeksi lapsen huoltajan kanssa. Lapsella on oikeus puhua huolistaan, ja ammattilaisilla on velvollisuus huolehtia, että puhuminen johtaa avun saantiin.

Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja muuta kaltoinkohtelua voi tarkastella lapsen ja perheen tukemisen, kriisityön, lapsen turvaverkoston ja turvataitojen vahvistamisen, lastensuojelun ja/tai rikosoikeudellisten selvittelyjen sekä lapsen ja perheen terapian ja kuntoutuksen näkökulmista. Jokaisen ammattilaisen on hyvä miettiä, mikä on hänen ensisijainen roolinsa, huolehtia siitä sekä pyrkiä tekemään yhteistyötä haittaamatta toisen ammattilaisen työskentelyä. Lasta lähellä olevan aikuisen rooli on olla lapselle luotettava aikuinen – ei tutkija tai asian selvittäjä. Lapsen auttamiseksi tarvitaan kuitenkin yhteistyötä perheen ja monialaisen tiimin kanssa. Lapsen lähityöntekijällä on myös lastensuojelulain ja rikoslain tuomia velvoitteita. Ohjeistuksissa on pyritty huomioimaan sekä nämä velvoitteet että ammattilaisen rooli lapsen kuuntelijana ja tarvittaessa lapsen huolen puheeksi ottajana ja sen eteenpäin viejänä niin, että lapsi saa avun. Vaikka ohjeistuksia on laadittu nimenomaan lapsen lähityöntekijän näkökulmasta, niistä on apua monialaiseen yhteistyöhön ja muille lasten ja perheiden parissa työskenteleville ammattilaisille. Erityisesti turvakeskustelun työmalli antaa tutkimukseen ja selvittelyyn pyrkivän työtavan rinnalle tai sen sijaan voimavarakeskeisen ja ennaltaehkäisyyn pyrkivän lähestymistavan niin lastensuojelutyöhön kuin muuhun perheiden ja verkostojen tukemiseen ja terapiaan.

Tässä kappaleessa esitellään lapseen liittyvän huolen tilanteisiin tarkoitettuja ammattilaisen ohjeistuksia ja

työvälineitä:

- Kun lapsi tuo tai on tuonut esille sinua huolestuttavia asioita – Lapsen kanssa puhuminen
- Lapseen liittyvän huolen puheeksi ottaminen huoltajien kanssa
- Toimintaohje lapsen kanssa työskenteleville suuren huolen tai sen epäilyn tilanteissa
- Kun lapsi on menossa poliisiin kuultavaksi – Ohjeita lapsen lähiaikuiselle, kun lapsi saa kutsun tulla kuultavaksi rikosepäilyyn liittyen
- Turvakeskustelu lapsen turvan ja turvataitojen vahvistamiseksi

Ohjeistuksiin on sisällytetty tiivistetysti keskeisimpiä huomioon otettavia asioita. Niiden lisäksi on hyvä huomioida paikalliset ja toimialakohtaiset ohjeistukset ja käytännöt. Työyhteisöissä on tärkeää käydä säännöllisin välein keskustelua toimintatavoista lapseen liittyvän huolen tilanteissa. Yhdessä sovitut toimintaohjeet säilytetään esimerkiksi kaikkien saatavilla olevassa mapissa, josta löytyvät myös ajan tasalla pidetyt yhteistyötahojen kontaktitiedot (s. xx). Nimetyn vastuuhenkilön on huolehdittava siitä, että toimintaohjeet päivitetään säännöllisin välein ja että uudet työntekijät perehdytetään niihin.

Duodecimin Käypä hoito -suositus (<http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus>) ja Stakesin julkaisema opas Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittämisestä (Taskinen, 2003) ovat avuksi paikallisia toimintaohjeita mietittäessä. Myös alueelliset mallit helpottavat työyhteisöjen toimintatapojen laatimisessa. Esimerkiksi Keski-Suomessa moniammatillinen asiantuntijaryhmä on laatinut toimintaohjeen lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn tutkimiseen ja hoitoon (www.koske.fi). Turun kaupungin lähisuuhdeväkivallan ehkäisytyöryhmä on koonnut ohjeistuksia eri toimialoille (mm. perusterveydenhoito, sosiaalitoimi, varhaiskasvatus, opetustoimi, neuvolatyö) lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan ehkäisemiseksi ja siihen puuttumiseksi. Ohjeistukset ovat löydettävissä osoitteesta www.vslapset.fi.

Huolestuin – mitä teen? -ohjeistuksia ja työvälineitä on työstetty vuosina 2012–2014 osana STM:n rahoittamaa ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun koordinoimaa Tunne- ja turvataidot osaamiseksi -hanketta. Ohjeiden laatimisessa on hyödynnetty moniammatillista asiantuntijatyöryhmää, jossa kirjoittajien lisäksi ovat olleet asiantuntijalääkäri Anneli Kuusinen K-SSHP:n perusterveydenhuollon yksiköstä, psykologi Kirsi Tiainen ja sosiaalityöntekijä Marjo Makkonen Jyväskylän perheneuvolasta, vanhempi rikoskonstaapeli Heidi Miettinen Sisä-Suomen poliisilaitoksesta ja Jyväskylän poliisiasemalta, hankekoordinaattori Merja Pihlajasaari Läheisväkivallan ehkäisyn kansallinen osaamiskeskus – hankkeesta ja Jyväskylän kaupungista, sosiaalityöntekijä Maarit Pöyhönen K-SSHP:n lastenpsykiatrian yksiköstä, aluejohtaja Anu Huovinen Pelastakaa Lapset ry:stä, johtava sosiaalityöntekijä Satu Moisio Jyväskylän kaupungin lastensuojelun avopalveluista sekä lehtorit Riitta Ala-Luhtala ja Sirpa Valkama Jyväskylän

ammattikorkeakoulusta. Konsultointi- ja kirjoitusapua on saatu myös KYS:n lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian tutkimusyksikön lääkäriltä Marja Darthilta ja psykologi Noora-Maria Ahlilta. Lisäksi ohjeistusten toimivuuteen liittyvää tutkimusapua on saatu Jyväskylän yliopiston opiskelijoilta Karoliina Kontoniemi ja Minna Hirvonen sekä Jyväskylän ammattikorkeakoulun opiskelijalta Eveliina Loijakselta. Ohjeisiin ovat kommentteja antaneet myös psykologit Tapio Ikonen, Tiina Linnove ja Tiina Isosaari sekä sosiaalityöntekijä Eeva Salonen.

Pohjana toimintaohjeiden laatimisessa on käytetty Keski-Suomen Harava-hankkeen (vv. 2001–2002) ja Stakesin lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisyn hankkeen (vv. 2003–2005) tiimoilta työskennelleiden materiaalityöryhmän ja ns. selvittelypolkutyöryhmän laatimia toimintaohjeita (ks. Lajunen, K., Andell, M., Jalava, L., Kemppainen, K. Pakkanen, M & Ylenius-Lehtonen, M. 2005, Turvataitoja lapsille. Turvataitokasvatuksen oppimateriaalia. Stakes. ss. 212–223).